

GHENDTSCHÉ TOESTANDEN

BOMENWANDELING IN 1893 MET HUBERT VAN HULLE ALS GIDS

Deze aflevering van *Ghendtsche* Toestanden wijkt af van de vorige. Dit keer geen artikel van eigen makelij, maar een vertaling van een hoofdstukje uit ‘Promenades horticoles au parc de Gand et dans les plantations publiques en général’. Dit zeldzaam geworden boekje (Gent, 1893, 127 pp.) werd geschreven door Hubert Van Hulle (1827 - 1900). Van 1860 tot 1884 (1885: oprichting van de stadsplantsoendienst) was Van Hulle inspecteur van de stedelijke aanplantingen en in die functie gaf hij het bomenbestand binnen de stadring de vorm die het nu grotendeels nog heeft. In zijn ‘Promenades horticoles’, zowat zijn testament dat enkele jaren later verscheen, gaf hij zelf aan dat vijf zesden van het toenmalige bestand vanaf 1860 tot stand gekomen was (nieuw of vernieuwd).

Een formidabele prestatie! Hij was een figuur van uitzonderlijke betekenis voor het leefklimaat in deze stad, ook nu nog. En niet enkel in Gent. De man tekende ook voor de fraaiste groenaanleg op de Brugse vesten, stadsparken te Oudenaarde, Ronse, Rotterdam en Arnhem en het Engelse landschapspark van de tuinbouwschool te Melle.

Weinige mensen kennen hem nochtans, en dan nog meestal enkel als hoofdontwerper van het Citadelpark. Tijdens zijn leven werd Hubert Van Hulle hooggeacht, maar hij geraakte snel vergeten. De Herdt, Deseyn en Van den Hole schreven in ‘100 Jaar Plantsoendienst (Gent, 1985, p. 6): *Hubert ‘boer’ Van Hulle heeft bij de latere generaties niet de waardering gekregen die hij verdiende.* Geen straatnaam, geen parknaam bewaart de herinnering aan onze voornaamste landschapsarchitect.

Zelfs in de zo uitgebreide Indices op *Ghendtsche Tydinghen* zul je Van Hulle vergeefs zoeken. Maar vanaf nu komt daar verandering in ...! In het jaarboek 2010 van onze zustervereniging De Oost-Oudburg verscheen een artikel ‘Oude Gentse bomen’ waarin onder andere de verwezenlijkingen van Hubert Van Hulle vooral op gebied van laan- en kaaibomen uitgebreid aan bod komen.

Onderstaande tekst, een uittreksel uit dat lange artikel, is niet enkel bedoeld als eerbetoon. Hij geeft informatie uit eerste hand over een weinig bekend

aspect van onze stad ruim een eeuw geleden. Hoe zagen onze beboomde lanen en kaaien er toen uit? We volgen Van Hulle in zijn *Inspection d'un boulevard à l'autre* (in 'Promenades horticoles', 1893, p. 37-41). Het wordt geen gewone wandeling, maar een kritische inspectieronde van de stadsbomen. Hier en daar moest er een correctie of verduidelijking aangebracht worden. Om de tekst niet al te zeer te storen, werden commentaren bij specifieke punten opge-

Hubert Jan Van Hulle Inspekteur der beplantingen (1827-1900)

Hubert, alias 'boer' Van Hulle (foto uit '100 Jaar Plantsoenendienst'). Een kop om een beeld van te maken, om van de knevel nog te zwijgen. Men kan het betreuren dat aan hem zelfs geen straatnaam herinnert. Alhoewel...: 'zijn' bomen vormen het mooiste eerbetoon.

nomen in de voetnoten. Deze met belangrijke correcties kregen een asterisk in de tekst. Straatnamen staan in vetjes gedrukt en werden aan de huidige nomenclatuur aangepast. Wie geïnteresseerd is in een bepaalde straat of wijk, komt meteen terecht.

Onze inspectieronde start ergens in 1893 bij het Justitiepaleis.

Aan de **Recollettenlei** bewonderen we de mooie opkomst van de olmen maar even verder aan de **Lindenlei** worden we geconfronteerd met het triestige aanzien van de linden¹. We vervolgen onze weg langs de **Coupure**, de oudste stedelijke aanplanting. In 1785 plantte men er alternerend linden en platanen op slechts 3 meter afstand van elkaar². Hoewel ze terecht kwamen in verstoorde grond, opgedolven bij de aanleg van het kanaal, ontwikkelden ze voorbeeldig, bij zover zelfs dat ze elkaar dreigen te verstikken. De platanen verdrukken de linden en zelf staan ze nog te dicht bij elkaar. Conclusie: bomen doen het uitstekend in opgevoerde grond, maar ze mogen niet te dicht geplant worden.

Zelfde opmerking over de **Nieuwe Wandeling**. De helft van de linden, in zes rijen aangeplant, werd gerooid maar de takken van de overgebleven exemplaren raken elkaar opnieuw. Zonder regelmatig snoeien dreigen de struiken die er tussen geplant werden, te verkommeren door gebrek aan licht en lucht³.

Wat te zeggen over de linden aan de **Drongensesteenweg**? De bomen die niet sinds lang afgestorven zijn door gaslekken, zullen waarschijnlijk binnenkort hetzelfde lot ondergaan door huishoudwater⁴. Vooral pekelwater is gevaarlijk. De **Groendreef** wordt gevormd door een dubbele rij linden. Aan de andere zijde van de Brugse vaart (**Elyseese Velden**) stonden er vroeger drie rijen lindebomen. Twee werden gerooid en recent vervangen door een nieuwe rij. Zij moeten het opnemen tegen de oude en zullen moeilijk voedsel vinden. Bovendien lijden ze onder de vernielingen door de kinderen die in die buurt krioelen⁵. Aan de **Bargiekaai** groeien de olmen naar behoren, hoewel de zon er in de namiddag ongenadig hard kan op laaien.

Op het oude kerkhof aan de **Gebroeders De Smetstraat**, niet ver daar vandaan, doen de populieren het minder goed dan verwacht⁶. Olmen zouden ongetwijfeld beter wassen op de zeer humusrijke grond beladen met de stofelijke resten van onze overledenen.

Zo arriveren we op de **Begijnhoflaan**. Tijdens de eerste 15 jaar na de aanplant waren de (witte) paardenkastanjelaars er buitengewoon mooi⁷. Maar nu zien we dat er te dicht aangeplant werd, dat gaslekken heel wat slachtoffers maakten en dat de daardoor aangetaste bomen snel hun bladeren verliezen⁸. Vanaf het **Rabot** kunnen we op de **Opgeëistenlaan** en de **Blaisantvest** nagaan hoe sterk olmen kunnen groeien in 25 jaar tijd. De exemplaren bij het Neuseplein

werden als goed ontwikkelde jonge bomen pas in 1883 aangeplant met een 'verplantwagen'. Ze doen het niet slecht, net zoals de recent geplante platanen op de **Voormuide**. Een enkele rij ware beter geweest dan de huidige dubbele rij.

Aan **Dok - Noord** en **Dok - Zuid** heeft men de al oude populieren moeten rooien. Door het overdruk geworden verkeer aldaar is de nieuwe aanplant in slechte staat. De platanen op de **Blekersdijk** doen het uitstekend, net als de boompjes van dezelfde origine aan de **Dampoort**. Op het gewezen kerkhof aan de **Wasstraat** groeien de jonge populieren, nochtans een gemakkelijke soort, niet beter dan deze op de begraafplaats aan de gebroeders De Smetstraat.

Op de **Rodetorenkaai**, de **Hagelandkaai** en de **Schoolkaai** werden de magerelinden vervangen door olmen altemnerend met platanen. Dat is een manier van doen die overal zou moeten gevolgd worden. Zo kan men bij latere uitdunning de minst florerende soort rooien⁹. Dat zal ook daar moeten gebeuren: de bomen staan te dicht. Kijk maar eens op de **Nieuwe Beestenmarkt**, waar de olmenkruinen al in elkaar verstrengelen. Ongetwijfeld zijn de natuurlijke meststoffen die ze bij iedere marktdag ontvangen, daar niet vreemd aan. Op de **Heirnislaan** en de **Vlaamsekaai** werden de jonge olmen op geringe afstand van elkaar geplant. Dat kon omdat men daar slechts één bomenrij aanlegde.

Aan de **Kasteellaan** zien we iets heel merkwaardigs. De gewone linden groeien ongelijk terwijl de invulling met zilverlinden het uitstekend doet. Hier en daar gebruikte men lijsterbesbomen bij wijze van proef. Afwachten of dat iets wordt. Aan de **Ferdinand Lousbergskaai** bestaat de aanplant uit altemnerende populieren en platanen, vermoedelijk met de bedoeling enkel de laatste te laten staan.

Aan de overzijde van het kanaal, op de **Visserij**, stonden de platanen op slechts drie meter van elkaar en vroeger zelfs in twee rijen. Dat kon niet goed aflopen. Men heeft intensief moeten uitdunnen. Het publiek vond dat een vandalenstreek, maar kijk: nu, amper drie jaar later, is er al zoveel groen en schaduw dat er terug moet geroid worden. Moraal: doe wel en laat ze kletsen.

Op de **Keizervest** staan er drie bomenrijen: platanen en esdoorns. Een goeie proefaanplant. Wellicht zal de esdoorn daar als overwinnaar uitkomen, maar het zal wel moeilijk zijn een goed rooiplan uit te dokteren, want bij de aanleg hield men geen rekening met die eventualiteit.

Nu trekken we stadinwaarts langs de **Hubert Frère-Orbanlaan**. Men heeft op de eerste helft tamme kastanjelaars willen plaatsen, maar die deden het niet. De nadien geplante witte paardenkastanjes echter kwamen zo sterk aan dat de tussen geplante Italiaanse populieren moesten verdwijnen over de hele

lengte van de laan. Rechtover het Zuidstation (op het **Graaf van Vlaanderenplein**) beloven de platanen, op redelijk goede plantafstand geplaatst, op korte tijd snel en gelijkmatig uit te groeien¹⁰.

Op de **Muinkkaai** was men eveneens genoodzaakt de Italiaanse populieren van tussen de paardenkastanjes te verwijderen. Beide soorten hadden er fel te lijden onder gaslekken.

We klimmen nu even naar het Sint-Pietersplein. Elke aanplant die men er uitprobeerde, was gedoemd te verdwijnen door schade aangebracht tijdens de foordagen. Enkel taaie Italiaanse populieren lijken er te kunnen overleven. We keren op onze passen terug naar de **François Benardstraat**. Men plantte er eerst de olmen, die halfwassen naar de **Kouter** overgebracht werden. Platanen vervingen ze. Ook aan de **Franklin Rooseveltlaan** werden de populieren van tussen de linden verwijderd om die beter te laten ontplooiën. Maar dat waren gewone linden en die verdragen slecht het stadsstof en de walmen. Eind juli al verliezen ze hun bladeren terwijl de zilverlinden dicht bij het **Frankrijkplein** hun gebladerte behouden, ook al bleven ze tussen de populieren staan.

In de **Sint-Lievenslaan** en aan de **Terplatenbrug** zien we platanen die zich goed of slecht ontwikkelen, vermoedelijk afhankelijk van de kwaliteit van de opgehoogde gronden waarin ze aangeplant werden.

De platanen en de witte paardenkastanjes aan de **Hofbouwlaan**¹¹, de beuken en zilverlinden in de **Karel - Lodewijk Ledeganckstraat**, de platanen op de **Sint-Pietersaalstraat**, de witte paardenkastanjes alternerend met hetzij platanen, hetzij esdoorns aan de **Koning Leopold II** laan, allen in dubbele rijen en met behoorlijke plantafstanden, ontwikkelen meestal perfect. Hetzelfde geldt voor de begroeiing aan de enkel met esdoorns of enkel met platanen bezette gedeelten van de **Citadellaan**. Meerdere platanen zijn nochtans niet gezond. Dat moet toegeschreven worden, gedeeltelijk aan de strenge winter van 1889 - 1890, gedeeltelijk aan de gebruikte plataansoort. Enkel een plataantype met grote bladeren past goed in ons klimaat¹².

Diezelfde soort werd aangeplant op de **Bijlokekaai** en de daarbij aansluitende **Albert Baertsoenkaai** en verder ook aan de **Henleykaai**. Ze is er, zo te zien, in goeden doen. Verwijlen we nu even langer langs de opeenvolgende **IJzerlaan, Godshuizenlaan, Martelaarslaan, Antonius Triestlaan** en **Einde Were** op de vroegere stadsvesten tussen de laaggelegen meersen. In 1864 - 1865 werd daar alles opgehoogd met zanden afkomstig uit de Verbindingsvaart (Nieuwe Vaart). Op deze schijnbaar arme en steriele zandgrond werden over de hele lengte olmen geplant. Ze ontwikkelden er zich voorspoedig, maar in de jongste jaren is de olmenziekte beginnen woekeren in deze mooie aanplant¹³.

We vervolgen onze inspectieronde met een blik op de olmen die zich duidelijk goed bevinden op het **Casinoplein**, op de kwijnende veteranen aan de **Oude Houtlei** en dan op de krachtige platanen aan de **Tichelrei**¹⁴. We trekken over de **Vrijdagmarkt** waar men er nooit in slaagde de daar aangeplante rode paardenkastanjes goed te laten ontwikkelen. De bomen hebben het er hard te verduren van de drukke marktactiviteit. De ondergrond is slecht van kwaliteit en drainering¹⁵. Recent werden ze vervangen door mooi uitzierende olmen. Die zullen er zeker beter floreren.

Niet zo ver daar vandaan, op de **Oude Beestenmarkt**, bewonderen we drie, vier kolossale witte paardekastanjes. We geven ons rekenschap van de grote ruimte die één enkele boom kan overdekken en bijgevolg ook van de mate waarin we altijd maar te dicht opeen willen aanplanten. Op het **François Laurentplein** zien we hoe olmen in een amper één meter dikke bodemlaag boven de overdekte Reep er toch in slagen tot goede wasdom te komen. Nog enkele stappen, en we bereiken de Kouter¹⁶.

Tekst van Hubert Van Hulle, vertaling en commentaar door Luc Devriese

NOTEN

- ¹ De olmen aan de Recollettenlei worden onder supervisie van Van Hulle aangeplant. De zeer talrijke olmen waarvan ook de verdere tekst getuigt verdwenen uit het stadsbeeld als gevolg van de gevreesde olmenziekte, die van Hulle trouwens uitvoerig beschrijft.
- ² Deze overall overgenomen beweringen over de Coupurebomen zijn onjuist. Al veel langer (vanaf het tweede kwart van de 17de eeuw) werden talrijke vesten en kaaien beplant met bomen. Aan de Coupure kwam er in 1785 een tweede bomenrij aan weerszijden van het kanaal pal naast de oevers. Toen was de eerste rij (ongeveer op de huidige rooilijn), daterend uit 1752 (bij de kanaalaanleg), al tot zeer behoorlijke wasdom gekomen. Zie hierover: Devriese, L., Verwee, H., 'Oude Gentse bomen', *Jaarboek van de Oost-Oudburg*, jg. 47 (2010).
- ³ De originele strakke rijen aan de Nieuwe Wandeling werden door Van Hulle zelf omgevormd tot een langgerekt park in landschapsstijl. Blijkbaar bleef ongeveer de helft van de (vermoedelijk) toen bijna 100 jaar oude linden behouden.
- ⁴ Vermoedelijk het deel binnen de stadsring, toen nog gedeeltelijk onbebouwd.
- ⁵ Tussen de vaart en de Gebroeders De Smetstraat lag een van de grootste beluikenconcentraties van Gent.
- ⁶ Over de fraaie groenaanleg van het 'Nieuw kerkhof' (Westerbegraafplaats) door hem ontworpen (en blijkbaar niet door Adolphe Pauli, architect van de monumentale ingang), geeft Van Hulle elders commentaar (Promenades horticoles, 1893, p. 18-19).
- ⁷ Van Hulle heeft het over 'maronniers d'Inde'. Tegenwoordige gebruikt men liever de naam 'Witte paardenkastanje' voor deze boom afkomstig uit Zuid-Oost Europa en Klein Azië.
- ⁸ De zeer gebrekkige gasleidingen veroorzaakten in die tijd heel wat schade aan de stadsbo-

- men. Ze gaven aanleiding tot heel wat discussies en schadeclaims.
- ⁹ Een profetische visie: de olmen waren tot verdwijnen gedoemd, maar de overgebleven platanen deden en doen het des te beter.
- ¹⁰ De hoofdingang van het station lag aan het Graaf van Vlaanderenplein.
- ¹¹ Het is niet helemaal duidelijk of met ‘Boulevard de l’Ecole Normale’ in Van Hulle’s tekst de Normaalschoolstraat dan wel de Hofbouwlaan bedoeld wordt. Vermoedelijk is het deze laatste.
- ¹² Onze laanplatanen, ook de oude, zijn vrijwel uitsluitend een kruising tussen de Oosterse en de Westerse plataan. Daarvan bestaan er meerdere lijnen. Hierover meer bij Devriese en Verwee (2010).
- ¹³ Van Hulle wijt de olmenziekte aan het *Cassus* kevertje (Iepespintkever). Dit is slechts de verspreider van een schimmel die de werkelijke oorzaak is. Iep is synoniem van olm.
- ¹⁴ Jammer genoeg geeft Van Hulle de soort niet aan. De oudste vermelding van (vermoedelijk) platanen te Gent (1639) betreft de Oude Houtlei.
- ¹⁵ De ondergrond van de Vrijdagmarkt is turfachtig (*tourbeux*) schrijft onze gids. Vermoedelijk was dit eeuwenoud opvulmateriaal. De opgravingen destijds uitgevoerd voor de aanleg van de ondergrondse parking brachten aan het licht dat de site in de periode voorafgaand aan de aanleg in zijn huidige vorm, tussen eind 11de en eind 13de eeuw, dicht bebouwd was (Laleman, M.C., Raveschot, P. Binnen de omwalling: de Kuip, In: *Wat een leven binnen die muren*, Gent, 1986, p. 56).
- ¹⁶ De bomen op de Kouter, in Justo Billets tijd (rond 1660) linden, vormen een ingewikkeld verhaal. Van Hulle heeft het er uitgebreid over in zijn hoofdstukje ‘*Transplantations de grands arbres*’.